

Aydın Sayılı, George Alfred Leon Sarton ile

Sayılı ayrıca Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî, Nasîrüddîn-i Tûsî, Uluğ Bey, Abdülhamîd b. Vâsî' b. Türk gibi Türk kökenli müslüman matematikçileri hakkında temel eserlerinden hareketle ortaya koyduğu çok önemli araştırmalar yapmıştır. Aydın Sayılı'nın tıp alanındaki çalışmaları daha çok kurumlar seviyesindedir. Bu çalışmaların en dikkat çekici olanı İslâm dünyasının ilk yedi hastahanesinin tanıtımıyla ilgili olup bunlardan Kahire'de bulunanların I. Mütevekkil'in veziri Feth b. Hâkân ve Ahmed b. Tolun gibi bazı Türk idarecileri tarafından kurulduğunu tesbit etmesi bakımından önem taşımaktadır (Kâhya, *TTK Belleten*, LVIII/221 [1994], s. 248-249). Fizikle ilgili olarak Fârâbî ve İbn Sînâ gibi Türk filozof ve bilim adamlarının çalışmalarını incelemiş, Fârâbî'nin "halâ" ile (boşluk) ilgili makalesini ayrıntılı biçimde ele alarak konuya deneysel boyutta yaklaştığını göstermiştir. İbn Sînâ'nın hareket dair araştırmalarını da inceleyerek onun bu konuya getirdiği yenilikleri ve Aristo'ya yaptığı itirazları, yine Newton'un birinci ve ikinci hareket kanunlarına yaklaşımını ortaya koymuştur. Ayrıca her iki bilim adamının yöntemleri üzerinde durmuş, gözlem ve deneyi nasıl kullandıklarını açıklamıştır. İslâm âlimlerinden özellikle Bîrûnî ile ilgilenmiştir. Osmanlı sahasında ise daha ziyade Batılılaşma hareketlerine dair bazı incelemeleri vardır. Bilim tarihinde dönüm noktası oluşturan, İslâm dünyası için VIII-IX., Batı dünyası için XII-XIII. yüzyıllarla ilgilenmiş ve bunun sebepleri üzerinde durmuştur. Ak Hunlar'la ilgili bir makale yazmış, Batı'nın bilim tarihi üzerinde Copernicus'ın çalışmalarını konu edindiği makalesi gibi bazı makaleler kaleme almıştır. Onun en çok önem verdiği şey Atatürk'ün bilim anlayışı ve Türk bilim adamlarından beklentileri olmuş, bu konudaki görüşlerini *Hayatta En Hakiki Mürşid İlimdir* adlı eserinde dile getirmiştir. Aydın Sayılı Türkçe ile de ilgilenmiş, Türkçe-

nin bilim dili özelliklerine sahip olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Eserleri: *Hayatta En Hakiki Mürşid İlimdir* (Ankara 1948, 1989, 1990); *Ebû Nasr el-Fârâbî'nin Halâ Üzerine Makalesi* (Arapça metin, Türkçe ve İngilizce tercüme, N. Lugal ile birlikte, Ankara 1951, 1985); *The Observatory in Islam* (Ankara 1960, 1988; eser Abdullah el-Ömer tarafından *el-Merasîdü'l-felekiyye fi'l-âlemi'l-İslâmî* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir [Küveyt 1995]); *Uluğ Bey ve Semerkand'daki İlim Faaliyeti Hakkında Gıyasüddin-i Kâşî'nin Mektubu* (Ankara 1960, 1985, 1991); *Abdülhamîd İbni Türk'ün Katışık Denklemlerde Mantıkî Zaruretiler Adlı Yazısı ve Zamanın Cebri* (İngilizce ve Türkçe, Ankara 1962, 1985); *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi, Tıp* (Ankara 1966, 1982, 1991); *Copernicus and His Monumental Work* (Ankara 1973); *Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe* (Ankara 1978); *Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri* (Ankara 1985); *Ortaçağ İslâm Dünyasında Yüksek Öğretim Medrese* (çev. Recep Duran, basıki yeri yok, 2002) (Aydın Sayılı'nın yayınlarıyla ilgili bir liste için bk. Tekeli, XIII [1991], s. 5-11; Topdemir, sy. 10 [1993], s. 76-80).

BİBLİYOGRAFYA :

Aydın Sayılı, "Profesör Aydın Sayılı'nın Kısa Biyografisi ve Bilimsel Faaliyetleri" (trc. Melek Dosay), *Aİ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 5, Ankara 1994, s. 575-595; Eray Canberk, "Aydın Sayılı", *Bilim Tarihi*, sy. 1, İstanbul 1991, s. 27-28; Sevim Tekeli, "Hocamız Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'yı Uğurlarken", *Araştırma*, XIII (Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'ya Armağan), Ankara 1991, s. 1-11; Hüseyin Gazi Topdemir, "Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın Ardından", *TTK Belleten*, LVIII/221 (1994), s. 241-263; "Aydın Sayılı in Memoriam", *MESA Bulletin*, XXVIII (1994), s. 303-304; Mehmet Cemil Uğurlu, "Büyük Bir Bilim Tarihçisi Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı (1913-1993)", *Erdem*, IX/26 (Aydın Sayılı özel sayısı II), Ankara 1996, s. 453-481; G. A. Russel, "Aydın Sayılı, 1913-1993", *ISIS*, LXXXVII/4 (1996), s. 672-675.

ESİN KÂHYA

SAYIN, Abdurrahman Vefik (1856-1956)

Osmanlı Maliye nâzırı.

Mart 1856'da Kırım'da Gözleve'de doğdu. Babası Çelebizâde Abdüllatif Efendi'dir. Rüşdiyeyi ailesinin göç ettiği Balçık kasabasında tamamladı. 12 Aralık 1874'te

Balçık Rüşdiye Mektebi ikinci muallimliği-ne tayin edildi. 13 Ağustos 1877'de Balçık'ın Ruslar tarafından işgali üzerine İzmit'e göç etti. Burada on ay kadar Muhasebe Kalemî'nde mülâzım olarak görev yaptı. 14 Haziran 1878'de İzmit Demiryolu İnşaat Komisyonu yevmiye ve defter-i kebîr mukayyitliğine getirildi. 13 Mart 1880'de İzmit sancağı Muhâcirin Kitâbeti'ne, 13 Nisan 1881'de İzmit sancağı Muhasebe Kalemî yevmiye mukayyitliğine tayin edildi. Burada yaptığı çalışmalarla dikkat çekti ve 10 Mart 1884'te kendisine sâlis rütbesi verildi (BA, DH, SAİD [Sicill-i Ahvâl İdâre-i Umûmiyeleri], nr. 19/181).

Bir yandan memuriyetini sürdürürken bir yandan da iki yıla yakın bir süre İzmit Rüşdiye Mektebi'nde yazı muallimliği yanında ücretsiz olarak inşâ ve imlâ muallimliği yaptı. Bu arada Maliye Nezâreti'nde açılan livâ muhasebeciliği imtihanına girerek 21 Ocak 1885'te birinci sınıf muhasebecilik belgesini aldıktan sonra 13 Mart 1885'te Adliye Nezâreti Muhasebe Kalemî defter-i kebîr hususi kâtipliğine tayin edildi. 14 Nisan 1888'de Maliye Muhasebe-i Umûmiyye Tedkik Şubesi ikinci mümeyyizliğine ve 13 Mart 1889'da Merkez Kalemî mümeyyizliğine getirildi. Buradaki başarılı çalışmaları sonucu 18 Mayıs 1890'da dördüncü rütbe Mecidi, 28 Ocak 1893'te dördüncü rütbe Osmânî nişanları ile taltif edildi. Aynı yıllarda Hacı İbrâhim Efendi'nin Arapça öğretimi maksadıyla kurduğu Dârü'ttâlîm Mektebi'nde iki yıl kadar maassız hesap öğretmenliği yaptı. Bu arada, 1887 ve 1888 yıllarının genel muhasebelerinin düzenlenmesindeki çalışmalarından dolayı 6 Nisan 1894'te rütbesi sâniye sınıfı mütemâyizliğine çıkarıldı. 30 Ocak 1894'te Muhasebe-i Umûmiyye Hesâbât-ı Merkeziyye Şubesi müdürü oldu. 16 Eylül 1898'de Muhasebe-i Umûmiyye Maliye muhasebecisi muavinliğine getirildi. Her iki görevinde başarılı çalışmaları sebebiyle çeşitli nişanlarla ödüllendirildi, rütbesi yükseltildi. 1903'te Muhasebe-i Umûmiyye Maliye muhasebeciliğine tayin edilerek II. Meşrutiyet'in ilânına kadar bu görevde kaldı. Bu arada Osmanlı Devleti'nin ilk denk bütçesi olan 1905 bütçesinin hesapları, istatistikleri, nizamnâme lâiyahaları onun tarafından yapıldı ve Maliye Nâzırı Nazif Paşa tarafından kabul edildi. II. Meşrutiyet'e girildiğinde devletin on dokuz yıllık hesapları da yine onun çabalarıyla neşredildi.

11 Ağustos 1908'de, Muhasebe-i Umûmiyye'nin lağvı dolayısıyla yeniden teşkil edilen defter-i kebîr muhasebeciliğine getirilen Abdurrahman Vefik, bu görevi ya-

nında 16 Şubat 1909'da Maliye müsteşarlığına vekâleten, 20 Nisan 1909'da asaleten tayin edildi. Umûr-ı Mâliyye Encümeni başkanlığını 11 Ağustos 1908'den 14 Ağustos 1909'a kadar yürüttü. 19 Eylül 1909'da Islâhât-ı Mâliyye Komisyonu üyesi oldu (BA, DH, SAİD [Sicill-i Ahvâl İdâre-i Umûmiyeleri], nr. 19/181). Aynı yıl mesai arkadaşlarıyla birlikte yedi ay çalışarak tekrar denk bütçe yaptı, ancak bu bütçe siyasî düşünceler dolayısıyla uygulamaya konmadı.

16 Haziran 1910'da Maliye Nezâreti'nde kurulan Maliye Mektebi'nde Maliye nâzırı oluncaya kadar hocalık yaptı. Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın 22 Temmuz 1912'de teşkil ettiği kabinede Maliye nâzırı oldu. Bu görevi yanında Posta ve Telgraf Nezâreti'ne vekillik yaptı. Maliye nâzırlığı 29 Ekim 1912'de oluşturulan Kıbrıslı Kâmil Paşa kabinesinde de sürdü. Bu görevde iken 23 Ocak 1913'te vuku bulan Bâbîâlî Baskını ile birlikte istifaya mecbur kaldı. İtilâfçı veya Ahrarcı olarak tanındığı için yeni hükümet tarafından takibata mâruz kaldı. Ancak kendisinin her iki muhalif hareketle ilgisinin olmadığı anlaşıncı Dahiliye Nâzırı Reşid Bey'le birlikte beş gün tutuklu kaldıktan sonra Paris'e oğullarının yanına gitmesi şartıyla salıverildi. Paris'te yedi ay kaldı. Dönüşünde İttihat ve Terakî döneminde geri planda kaldı, herhangi bir görev almadı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra oluşturulan Ahmed İzzet Paşa kabinesinin istifasını müteakip 11 Kasım 1918'de Ahmed Tevfik Paşa tarafından kurulan yeni kabinede üçüncü defa Maliye nâzırı oldu. Ahmed Tevfik Paşa'nın 13 Ocak 1919'da tekrar kabine teşkiline memur edilmesi üzerine nâzırlığı yanında îşe nâzırlığını da vekâleten yürütmekle görevlendirildi. îşe Nezâreti'ni lağvettirecek yerine bir müdüriyet kurdurdu. Ardından sadrazam tarafından istifaya davet edilince 8 Mart 1919'da oluşturulan yeni kabinede yer almadı (Türk geldi, s. 184). Daha sonraki yıllarda herhangi bir devlet görevinde bulunmayan Abdurrahman Vefik Bey 15 Eylül 1956'da İstanbul Bakırköy'deki evinde vefat etti ve Bakırköy aile mezarlığına defnedildi.

Maliyede çok genç yaşlarda çalışmaya başlayarak nâzırlığa kadar yükselen Abdurrahman Vefik'in en önemli özelliklerinden biri nezâreti sırasında hiçbir şekilde borçlanmaya gitmemesi ve devletin bütçesini gelire göre ayarlamasıdır. Ayrıca memuriyeti boyunca maliyeyi islah etme-

Abdurrahman
Vefik Sayın

ye çalışmıştır. Maliye ve iktisatla ilgili düşüncelerini zamanın çeşitli gazetelerinde yayımlanan makalelerinde ortaya koymuş, İttihat ve Terakî'ye muhalif olan *Mizan* gazetesindeki makaleleri onun bir süre gözaltına alınmasına sebep olmuştur. Ayrıca avcılığa meraklı olduğu belirtilir.

Kırk yıla yakın memuriyet hayatında maliyeye dair birçok kanun, nizamnâme, talimatnâme, tarifnâme oluşturmuş, lâyiha-lar hazırlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Me'mûrîn-i Mâliyye Nizamnâmesi, Tensik-i Kuyûd Nizamnâmesi ve Talimatnâmesi, Rûsûm-ı İstihlâkiyye Kanunları, Hayvanât-ı Ehliyye Nizamnâmesi, Şahsî Vergi ve Tarifnâmesi, Tahsil-i Emvâl Kanunu ve Nizamnâme ve Talimatnâmeleri, Âşâr ve Ağnâm Nizamnâmelerinin Tâdilâtı, Mûsakafât Verâisi Kanunu ve Nizamnâme ve Talimatları, Emlâk-i Gayri Tasarruf ve Tahrîr ve Tahzîr Kanunu, Kıt'a-i İrâkiyye'den Arazinin Taksim ve İrvâsi ve Aşâirin İskânı Kanunları, Münâkasa ve Müzâyede Kanunları, Kefalet Kanunu, Demirbaş Eşya Kanunu, Harp Vergisi Kanunu, Me'mûrîne Buğday Zammı Kanunu, Duvar Kanunu, Temaşa Vergileri Kanunu (Pakalın, IV, 302). Abdurrahman Vefik, Maliye Mektebi hocalığı sırasında ders kitabı mahiyetinde iki eser meydana getirmiştir. Bunlardan ilki olan *Tekâlif Kavâidi* (I-II, 1328, 1330; İstanbul 1980) eski Osmanlı malî mevzuatı ve vergi sistemini ortaya koyması bakımından önemlidir. İkinci Maliye tarihi hakkında yaptığı bir derleme olan *Târîh-i Mâlî'dir* (İstanbul 1330; Ankara 2000). Bunların yanında *Mebâdî-i Ta'bîrât ve Islâhât-ı Mâliyye*, *Tensik-i Nukûd Şerhi*, *Resm-i Usûl Defteri*, *Ticaret Usul Defteri*, *Hesâb-ı Amelî*, *Erkâm-ı Ma'kûse*, *Kasîde-i Bürde Tercüme* ve *Şerhi* gibi eserlerinden de söz edilir (Çağatay, IX [1988], s. 182).

BİBLİYOGRAFYA :

Mufassal Osmanlı Tarihi, İstanbul 1963, VI, 3484; Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Ta-*

rihi (1442-1930), Ankara 1978, IV, 271-338; Ali Fuat Türk geldi, *Görüp İştiklâkleri*, Ankara 1987, s. 68, 78, 163, 183-184; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1999, IV, 83-84; Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali* (1839-1922), İstanbul 1999, s. 6, 7, 52; Lütfi Simavi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 2004, s. 336; *Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 1203 (30 Şâban 1330 / 31 Temmuz 1328); nr. 1210 (7 Ramazan 1330 / 8 Ağustos 1328); nr. 1214 (13 Ramazan 1330 / 13 Ağustos 1328); nr. 1217 (16 Ramazan 1330 / 16 Ağustos 1328); nr. 1396 (1 Rebûlâhîr 1331 / 25 Şubat 1328); nr. 1397 (2 Rebûlâhîr 1331 / 26 Şubat 1328); [Refî Cevat] Ulunay, "Bir Asrın Ölümü", *Milliyet*, sy. 2277, İstanbul 18 Eylül 1956, s. 3; *Cumhuriyet*, sy. 11544, İstanbul 17 Eylül 1956, s. 1 ve devamı s. 3; Neşet Çağatay, "Son Osmanlı Maliye Nazırlarından Abdurrahman Vefik Sayın ve Eserleri (1857-1956)", *TTK Bildiriler*, IX (1988), II, 175-184.

MUSTAFA AYDIN

SAYMERÎ, Abbâd b. Süleyman

(bk. ABBÂD b. SÜLEYMAN es-SAYMERÎ).

SAYMERÎ, Hüseyin b. Ali

(الحسين بن علي الصيمري)

Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ali
b. Muhammed es-Saymerî
(ö. 436/1045)

Hanefî fakihî.

351 (962) yılında Basra civarındaki Saymer'de doğdu. Hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirdiği ve ilmi faaliyetlerini orada sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Fıkhta hocaları Cessâs'ın talebesi olan Ebû Bekir Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî ve Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muhammed ed-Darîr el-Basrî'dir. Kendilerinden hadis aldığı kişiler arasında Muâfâ en-Nehrevânî, Ebû Hafs İbn Şâhin, Ebû Bekir İbn Şâzân ve Dârekutnî yer alır. Medâin kadılığıının ardından Bağdat'ın Kerh bölgesi kadılığına tayin edildi ve ölünceye kadar bu görevde kaldı. Bu dönemde Iraklı Hanefîler'in reisi durumuna geldi. Önceleri Cessâs'ın ve kendi hocası Hârizmî'nin ders verdiği Derbûabde Mescidi'nde, sonraları Bağdat'ın batı yakasındaki Derbûzzerrâdîn'de bir camide eğitim faaliyetlerine devam etti. Bir hac seyahati sırasında uğradığı Dimaşk'ta kaldığı günlerde kendisinden pek çok kimse hadis aldı. Tanınmış öğrencileri arasında Kâdîkudât Dâmegânî, Bağdat'taki ilk Hanefî medresesi Meşhedü Ebû Hanîfe'nin ilk müderrisi olan Ebû Tâhir İlyâs b. İbrâhim ed-Deylemî ve Hatîb el-Bağdâdî anılabilir. 21 Şevval 436'da (11 Mayıs 1045)